

ENKELE STILLE ROMEINSE GETUIGEN UIT DE OMGEVING VAN HOUTHEM

Jim Pepels

De Romeinse tijd laat zijn sporen na, in en rondom Houthem St. Gerlach

De legers van Julius Caesar veroverden rond 50 voor Christus een deel van het huidige Nederlandse grondgebied. De rivier de Rijn was hierbij de grens. Het gebied ten zuiden daarvan behoorde tot het Romeinse Rijk. De Romeinen trokken zich rond 400 na Chr. uit Noordwest-Europa terug, omdat andere volkeren Italië en de hoofdstad Rome bedreigden.

In 410 na Chr. werd Rome geplunderd door de West-Goten, maar jaren daarvoor was van de Romeinse overheersing in West-Europa al weinig meer over.

Ook in onze contreien werden invallen gedaan door andere volkeren. Wat opvallend hierbij is, dat uit archeologisch onderzoek blijkt dat "Limburgse" villae (voornamelijk Romeinse landbouwbedrijven) uiteindelijk door brand zijn verwoest, wat plundering en brandstichting doet vermoeden. Ook de Romeinse nederzetting "Trajectum ad Mosam" kreeg in de vierde eeuw muren met torens, vooral ook om de invallen van de Franken af te slaan.

In en rondom het gebied van Houthem tekent zich een sterke concentratie af van Romeinse sporen. Het gaat hier om voornamelijk Romeinse villae, maar er zijn ook Romeinse grafvondsten en zelfs delen van de Romeinse weg Keulen-Boulogne-sur-Mer aangetoond. Lange tijd heeft men dan ook gedacht dat het hier om "Coriovallum" zou gaan, bekend van de Peutingerkaart. Zoals we nu weten lag Coriovallum in het huidige centrum van Heerlen, wat Houthem en omstreken overigens niet minder interessant maakt, integendeel...

Een vondst uit een antiquariaat...

Dat je een vondst niet altijd op een geploegde akker hoeft te doen, heb ik ervaren toen ik in de Rechtstraat te Maastricht "Antiquariaat Librairie *Stille*" binnen liep. In een oude vitrine vond ik tot mijn verbazing een boek uit 1871 met meerdere prachtige litho's van archeologische vondsten uit onze streek. Het bleek een verzamelwerk van de bekende Maastrichtse Rijksarchivaris Jos Habets te zijn. De titel luidt: "*Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg*". Jos Habets is een van de eerste pioniers geweest wat betreft onderzoek naar Romeinse resten in Zuid-Limburg. Hij is overigens ook onder andere kapelaan geweest van Berg en Terblijt.

Toch was Habets niet de eerste die in onze streek onderzoek deed naar Romeinse resten. In 1774 werden al vondsten beschreven uit de buurt van het Ravensbos in het boekje van oudheidkundige Saxius. En in 1820 zocht de Maastrichtse oudheidkundige Martin Cudell in het Geuldal naar de loop van de Romeinse weg via Tongeren, Maastricht-Keulen, die tegenwoordig de "Via Belgica" genoemd wordt. In Maastricht, Voerendaal en Houthem zijn in de loop der tijd delen van deze belangrijke Romeinse weg aangetoond. In 2003 zijn in de Putweg bij Houthem door onderzoeksbureau RAAP opnieuw delen van deze Romeinse weg aangeduid kunnen worden.

Oudheidkundige Dr. Beckers maakte namelijk al in 1940 melding in zijn boek "Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg" van gedeelten van de Romeinse weg bij de Putweg.

Houtskooltekening van Jos Habets in het gangenstelsel te Geulhem.

Even terug naar het boek van Habets. Hierin staan historisch interessante beschrijvingen en litho's van Romeinse vindplaatsen en vondsten uit de omgeving van Houthem-St. Gerlach.

Zo worden bijvoorbeeld de vondsten van de opgravingen van de Romeinse villae bij het Rondenbos te Houthem en de Onderste Herkenberg te Meerssen besproken. Ook wordt het Romeinse grafveld bij Berg beschreven.

Dit sprak me erg aan, omdat ik sinds 2000 ook inwoner ben van Houthem en zelfs woon langs de Romeinse weg naar "Coriovallum". Het leuke vind ik dat ik enkele Romeinse gebruiksvoorwerpen op akkers heb gevonden waar ook Jos Habets onderzoek heeft gedaan. Deze stille getuigen die ik daar vond, ga je in een ander perspectief zien als je de afbeeldingen in zijn boek ziet. "Oude" en "nieuwe" vondsten naast elkaar, het pionierswerk leeft voort...

Afb. 1 : Fragment van een overzicht van Romeinse villae in en rondom het Ravensbos, uit: "Voorgeschiedenis van Nederland" door Byvanck (1940).

Afb. 2 : Fragment van enkele Romeinse villae in de omgeving van Houthem, uit: "De Romeinse villa "Meerssen-Onderste Herkenberg" door T. de Groot en F.T.S. Brounen , een ROB-rapportage Archeologische Monumentenzorg 125 (2005).

Van de Romeinse villae 13, 14 en 15 (zie afb. 2) laat ik enkele bronzen gebruiksvoorwerpen zien die ik daar gevonden heb.

Het object van afbeelding 3 heb ik gevonden bij villa 13 op afbeelding 2, bekend als "Villa complex Groot Haasdal-De Oven". Villa De Oven lag in een mooi klein dal, ten westen van het Ravensbos. De directe burenen, villa 12 en villa 15, waren vanaf deze plaats te zien.

Het betreft een halve bronzen schijf van de wassende maan (lunula), wat sterk in relatie staat met de vrouw en de natuurlijke cycli en verwijst tevens naar de meervoudige, astrale gestalten van luna-Selene-Hecate, godinnen die vooral welwillend en hulpvaardig zouden zijn. Het object is een amulet en is in dit geval versiering voor leerbeslag, hoogst waarschijnlijk voor paardentuig. De amulet heeft Keltisch gestileerde motieven, naast de maan zijn er ook twee sterren en een fallus afgebeeld. De amulet kreeg een sterk beschermende kracht toegekend, daarom hadden soldaten graag dergelijke amuletten aan hun paardentuig.

Afb. 3 : Bronzen lunula, leerbeslag (vindplaats ten westen van het Ravensbos). Collectie J. Pepels.

Afb. 4: Fragment van litho uit het boek van Habets (vindplaats Rondenbos)

Afb. 5: Bronzen fibula (vindplaats Rondenbos)
Collectie J. Pepels

De vondsten van de afbeeldingen 4 en 5 behoren tot villa 14 op afbeelding 2. Deze villa staat bekend als "villacomplex Houthem-Rondenbos". Men heeft hier onder andere twee gebouwen kunnen aantonen.

Op afbeelding 4 zijn Romeinse vondsten, waaronder twee fibulae (soort mantelspelden), uit de opgraving bij het Rondenbos afgebeeld. Die opgraving vond plaats in de tweede helft van de 19^e eeuw. Op afbeelding 5 zie je een sierlijke bronzen fibula, deels ingelegd met email, die ik in 2005 vond op de zelfde akker waar ook de vondsten van afbeelding 4 zijn gedaan.

Op de prachtige illustratie van afbeelding 6 krijgen we een indruk van de vele Romeinse aardewerkvondsten die gedaan zijn bij het Rondenbos. Nog steeds kun je aardewerkscherven aantreffen, al kom je net als op andere Romeinse vindplaatsen overwegend fragmenten rode Romeinse dakpannen tegen. Veel metaaldetectorvondsten die in recentere tijden zijn gedaan zijn helaas vaak niet bekend doordat ze uiteindelijk niet (structureel) gemeld worden bij de RACM (ROB).

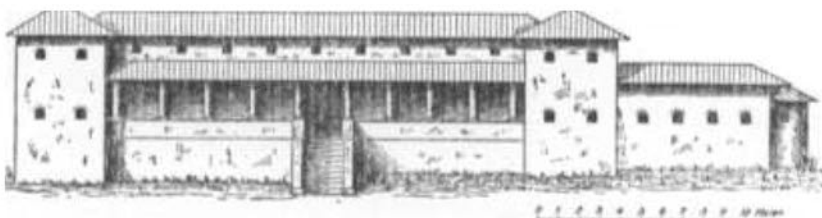
Afb. 6: Litho uit het boek van Habets (vindplaats Rondenbos)

De vondsten van afbeelding 7 zijn twee Romeinse haarspelden die afkomstig zijn van villa 15 op afb 2. Deze villa staat bekend als "Villacomplex Houthem-Elsenweg".

Links op de foto zie je een Romeinse verzilverde bronzen haarspeld, de haarspeld rechts is van puur brons. Beide vondsten heb ik in 2006 gedaan. De villa lag op de top van de heuvel ten westen van landgoed Holswick. Van hieruit heb je een prachtig uitzicht op het Ravensbos.

Afb. 7: Twee Romeinse haarspelden (vindplaats ten westen van Holswick)
Collectie J. Pepels

Afb. 8 : Villa Vogelzang, reconstructietekening (naar Remouchamps).
 Uit: "Geschiedenis van Nederland" deel 1, door Dr. Holwerda en Dr. Post. (1935).

Op afbeelding 8 zien we een voorbeeld van hoe een rijke villa eruit zag, in dit geval is het villa 16 van afbeelding 2 die bekend staat als "Villacomplex Valkenburg-Vogelzang".

Villa Vogelzang lag langs de Strabeek tegen de helling van het Ravensbos aan. Nog steeds kun je fundamenteën en opgravingsputten uit de laatste opgraving van 1922 en 1923 herkennen in het landschap tussen de bomen. Het is bekend dat op deze plek al vanaf 1771 onderzoek werd gedaan.

Opvallende vondsten tijdens de opgraving van de vorige eeuw zijn drie kleine bronzen plaatjes met inscripties. Daarop staan de namen van "M. Vitalinius" en "Titus Tertinius"; bestuurders van de belangrijke Romeinse stad Colonia Xanten. Er wordt verondersteld dat deze personen bewoners van de villa zijn geweest.

Andere Romeinse vondsten uit Houthem

Er zijn nog meer Romeinse vondsten bekend van Houthem. Zo zijn er in 1865 in het Smallenbos ijzeren wapens en potten gevonden. Op een kom, vermoedelijk van het luxe import aardewerk "terra sigillata", stond een inscriptie met de naam "junius".

Tussen de Nijstenweg en de Stevensweg, aan de linkerkant van de Drinkbeek, heeft Jos Habets rond 1877 fundamenteën van een Romeinse villa ontdekt. Hoogstwaarschijnlijk liggen deze nu (gedeeltelijk) onder de autoweg van Maastricht naar Heerlen.

In 1880 wordt er in het blad "Maasgouw" melding gedaan van vondsten bij "de nieuwe onderwijzerswoning". Ik veronderstel dat het hier om het gebouw bij Vroenhof gaat, dat voor het oude schoolgebouw ligt. Hier zouden fragmenten van Romeinse urnen, kruiken, schotels en dakpannen gevonden zijn.

In 1973 zouden er Romeinse sporen door C. Eggen gevonden zijn op een terrein bij Vroenhof. Ten westen hiervan zou tevens een Romeins grafveldje zijn gevonden.

De vondsten uit 1880 van urnen en de vondst uit 1973 van een Romeins grafveldje zijn goed te plaatsen binnen het verloop van de Romeinse weg Keulen-Boulogne-sur-Mer, omdat het een bekend verschijnsel is dat Romeinen hun graven graag in de buurt van (belangrijke) wegen hadden liggen.

Nieuwe ontdekkingen in Houthem St. Gerlach?

Als amateur-archeoloog zoek ik al sinds mijn kinderjaren op geploegde akkers naar prehistorische en Romeinse oppervlaktevondsten. Dit heeft te maken met een fascinatie voor alles wat heel vroeger in je leefomgeving is geweest en met een drang naar het avontuur naar ontdekkingen.

Vondsten heb ik gedaan in de gemeenten Meerssen, Beek, Valkenburg aan de Geul en Maastricht.

Ik correspondeer met de ROB, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (nu genaamd RACM, Rijksdienst voor Archeologie Cultuurlandschap en Monumenten).

Verder ben ik bestuurslid bij de Stichting "*In onsen Lande van Valckenborgh*", die onder meer beheerder is van de prehistorische vuursteenmijn bij de Plenkert te Valkenburg.

Het zou mooi zijn om als inwoner van Houthem hier ook eens een nieuwe ontdekking te doen.

Buiten het gebied van Houthem heb ik wel Romeinse vindplaatsen gevonden. In Ilestraten, mijn geboortedorp, vond ik een nog onbekend Romeins villaterrein. Tussen Scharm en Bemelen ontdekte ik een Romeinse kelder. Deze werd opgegraven door de archeologische dienst van Maastricht en bevatte interessante vondsten, waaronder een deel van een schubbenpantser en een fragment van een borstplaat met een adelaar afgebeeld.

Het mag duidelijk zijn dat geschiedenis alleen met feiten aangevuld kan worden, je moet er het veld voor op gaan..., misschien geïnspireerd door een oud boek met prachtige litho's !

Literatuur

- Beckers, H. J. Sr. en G.A.J. Beckers Jr., 1940: Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg.
- Byvanck, A.W., 1944: Nederland in den Romeinschen tijd. Deel 2.
- Daele van, B., 2001: Romeinse militaria in een Romeinse kelder in het Bemelerveld te Maastricht. Uit: Archeologie in Limburg nr. 89.
- Felder, W.M., 1973: Onderzoek Romeinse gebouwenresten in het Houthemerveld, gemeente Valkenburg-Houthem.
- Goossens, W., J.W. Holwerda en N.J. Krom, 1908: Opgravingen bij het Ravensbosch bij Valkenburg.
- Groot, T., 2005: De Romeinse villa Meerssen-Onderste Herkenberg (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 125).
- Habets, J., 1871: Découvertes d'antiquités dans le duché de Limbourg
- Heijmans F., 1993 : Houthem en St. Gerlach in de literatuur.
- Holwerda, J.H. en R. Post, 1935 : Geschiedenis van Nederland (Deel 1).
- Oberndorff, T. en M. Niesten, 1994: Meerssen impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente.
- Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek, 2003: Valkenburg aan de Geul. Wandelen door de geschiedenis in het landschap. "Trap route", met een bijdrage van onder andere Stichting In Onsen Lande van Valckenborgh.
- Sas, K. en H. Thoen, 2002: Schone Schijn Brillante et Prestige. Romeinse juweelkunst in West-Europa.

